

**ORDU ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ /
THE JOURNAL OF ORDU UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY**

Sayı: 2

MART - 2024

**İslam Aile Hukukunda Evliliği İspat Yükümlülüğünün Fıkhî Açıdan
Değerlendirilmesi**

*The Evaluation of the Reasons of Proof of Marriage in Islamic Family Law from a
Fiqhical Perspective*

Mustafa BAYRAM

Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri
Bölümü

*PhD Student, Ordu University Institute of Social
Sciences, Department of Basic Islamic Studies*

Ordu / Türkiye - **ROR ID:** 04r0hn449

mbayram556@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9378-323X

Şevket PEKDEMİR

Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

*Assoc. Prof., Ordu University, Faculty of
Theology, Department of Basic Islamic Sciences*

Ordu / Türkiye - **ROR ID:** 04r0hn449

sevketpekdemir@odu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7656-5348

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29 Aralık / 29 December 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 26 Şubat / 26 February 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Mart / 30 March 2024

DOI: 10.5281/zenodo.10889548

Atıf/Citation: Bayram, Mustafa-Pekdemir, Şevket. "İslam Aile Hukukunda Evliliği İspat Yükümlülüğünün Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi". *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (Mart/2024), 31-52. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10889548>

İntihal/Plagiarism: Bu makalede intihal taraması yapılmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been scanned for plagiarism and it has been confirmed that it does not contain plagiarism.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. [Mustafa BAYRAM - Şevket PEKDEMİR](#)

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: oduifd@odu.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

İslam Aile Hukukunda Evliliği İspat Yükümlülüğünün Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi*

Öz

Nikah akdinin şartları Hz. Peygamber döneminde belirlenip müçtehit imamlar tarafından sistemleştirilmiş örf ve adetlere göre evliliğin ilan edilmesinin şartları belirlenmiştir. Bu bağlamda daha önce de nikahın kayıt altına alındığı bilinmekle birlikte İslam tarihinde modern anlamda evliliğin tescilinin ilk örneklerine Osmanlı döneminin sonlarında rastlanmıştır. Makalede evliliğin ispatını gerektiren sebepler pozitif hukukla mukayeseli olarak ele alınmış ortak ve farklı taraflar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda evliliğin ispat sebepleri hak ve sorumlulukların tespiti bakımından nişanlanma döneminde, evlilik esnasında, cezaların tespitinde, haram evliliklerin engellenmesinde ve boşanmadan sonra olmak üzere beş başlıkta ele alınmıştır. Çalışmada klasik dönemde fakihlerin nişanlılıkta maddi zararın tazminini ele almakla birlikte manevi zararın tazminini tartışmadığı tespit edilmiştir. Evlilik esnasında ispatın, nikahın gizlenmesini engelleme, mihri hak etme, nafaka hakkının kazanılması, nesebin tespiti ve evliliğin devamlılığının sağlanması bakımından önemli olduğu, süt kardeşlikle evlenme gibi sürekli veya geçici yasak evliliklerin ispatla engellenebileceği, zinada olduğu gibi had cezalarının tespitinde suçlunun medeni durumunun ispatının belirleyici olduğu, vefat eden eşe mirasçı olmanın ve nafaka iddeti kazanabilmenin ispatla mümkün olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Evlilik, Aile, İspat, Hak, Sorumluluk.

The Evaluation of the Reasons of Proof of Marriage in Islamic Family Law from a Fiqhical Perspective

Abstract

The conditions of the marriage contract were initially established during the era of Prophet Muhammad and later systematized during the period of mujtahid imams. However, based on the practices of the time, the requirements for announcing the marriage were defined. The first instances of registering marriages in a modern sense in Islamic history can be traced back to the later years of the Ottoman period. In the article, reasons necessitating the proof of marriage have been examined comparatively with positive law, aiming to identify both commonalities and distinctions. In the study, the reasons necessitating the proof of marriage have been examined in five categories concerning the determination of rights and responsibilities: during the engagement period, at the time of marriage, in the determination of penalties, in the prevention of prohibited marriages, and post-divorce. In this context, it has been observed that in the classical period, fuqaha addressed the compensation for material damages during the engagement period but did not engage in discussions regarding the compensation for spiritual harms. During marriage, it has been established that proof is crucial in preventing the concealment of the marriage contract, earning the rights of the dowry (mihri), acquiring alimony rights, determining lineage, and ensuring the continuity of marriage. It has been concluded that through proof, perpetual or temporary forbidden marriages, such as marriage with a foster sibling, can be prevented. Additionally, the proof of the offender's civil status is determinant in establishing the prescribed punishments for offenses such as adultery. Furthermore, it has been determined that proving one's status is essential for inheriting from a deceased spouse and obtaining the right to post-divorce maintenance.

Keywords: Islamic Law, Marriage, Family, Proof, Right, Responsibility.

Giriş

İnsanoğlu varoluşundan günümüze kadar neslini devam ettirebilmek için aile müessesesine ihtiyaç duymuştur. Yeni nesillerin oluşumunda ilk adım konumunda olan bu müessesenin güçlü bir yapıda olması için birtakım kurallar ihdas edilmiştir. Toplumun beslendiği örf, âdet ve bilgi

* Bu makale, Şevket Pekdemir'in danışmanlığında Mustafa Bayram tarafından hazırlanan, "İslam Aile Hukukunda İspat" adlı yüksek lisans çalışmasından üretilmiş olup yeni ve güncel bilgilerle geliştirilmiştir.

kaynakları bu kuralların oluşmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda vahiy orijinli toplumlarda aile müessesesini oluşturan kurallar kanun koyucunun emirleri doğrultusunda şekillenirken vahiyden uzak toplumlarda ise örf ön plana çıkmaktadır. Hatta bu farklılık evlilik hakkında yapılan tanımlarda da göze çarpmaktadır. Örneğin İslam bilginleri nikâhı “*Şeran aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akit ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisi.*”¹ olarak tanımlarken pozitif hukukta “*Cinsiyetleri farklı iki kişinin iradelerinin, tam ve sürekli bir hayat ortaklığı kurmak üzere, hukukun aradığı koşullara uygun olarak birleşmesi*”² şeklinde tanımlanmıştır. Hukuk sistemlerinin işleyiş farklılığına bağlı olarak tanımlarda farklılıklar oluşsa da temelde evlilik, cinsiyeti farklı iki kişinin birlikte yaşama konusunda uzlaşması olup aynı zamanda taraflara maddi ve manevi sorumluluk yükleyen bir sözleşmedir.

Nikâhlı taraflar saygı, sevgi ve sadakat gibi manevî sorumluluğun yanında nafaka, mehir ve miras gibi maddi birtakım sorumluluğun da altına girmektedir. Bu sorumlulukların yerine getirilmesinde tarafların lehine ve aleyhine olan hakların tespiti ve bu hakların talep edilmesinde birtakım sebepler öne çıkmaktadır. Bu bağlamda makalede evlilik öncesinde, evlilik esnasında ve boşanmadan sonra hak ve sorumlulukların tespiti ile cezaların belirlenmesinde ispatın önemini beş başlıkta ele alacağız.

1. Evlilik Öncesinde/Nişanlanma Döneminde İspat Yükümlülüğü

Ülkemizde olduğu gibi birçok İslam toplumunda evlenmeden önce nişanlanma adet haline gelmiştir. Ancak taraflardan birinin geçerli neden olmaksızın nişanı bozması diğerinin hem maddi hem de manevi zarar görmesine sebep olabilmektedir. Aynı şekilde taraflardan birinin evliliğini gizleyerek nişanlanmasında da benzer mağduriyetler yaşanmaktadır. Bu durum mağdurun zararının tazmin edilebilmesinde hangi tarafın kusurlu olduğunun ispatını gerektirmektedir.

1. 1. Nişanın Bozulması Nedeniyle Tazminat Hakkı Elde Etme

Aile hukuku literatüründe evlenme engeli olmayan erkek ve kadının evlilik vaadi niteliği taşıyan lafızları beyan etmesi veya buna delâlet eden eylemler içinde bulunması nişan olarak bilinir.³ Tanımda da ifade edildiği gibi nişan, evlilik olmayıp evlilik vaadiyle yapılan sözleşmedir. Bu nedenle nişanı bozan taraf hukuken evlenmeye zorlanamaz. Buna rağmen nişanlanma döneminde taraflar, evliliğe hazırlık niteliğinde altın ve eşya almak gibi birtakım harcamalar yapar. Fakat taraflardan biri veya her ikisi haklı gerekçeler olmaksızın nişanı bozabilir. Bu durum geçmişte olduğu gibi günümüzde de zararın nasıl tazmin edileceği konusunu hukukçuların gündemine taşımıştır. Nişanın bozulmasından kaynaklanan mağduriyet maddi ve manevi tazminat olarak iki başlıkta ele alınmıştır.

i. Maddi tazminat: Klasik dönem İslam hukukçularının nişanın bozulmasından kaynaklanan maddi zararın tazmini hakkındaki görüşleri ilk olarak hediye iadesi konusunda ele alınabilir.

¹ Muhammed A'lâ b. Ali b. Muhammed Hâmid b. Muhammed et-Tehânevî, *Keşşâfu istilâhâtü'l-fünûn ve'l ulûm* (Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1996) .2/1727;Nüri Kahveci, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Hikmet Yayınevi, 2017), 39.

² Samet Yazıcı, *Evlilik Birliğinin Korunmasına Yönelik Hâkim Tarafından Alınacak Önlemler* (Ankara: Ankara Üni Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 4.

³ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab* (Beyrut: Dârü Sâdır, ts.), 1/360; Ebü Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertibi's-şerâi'* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 3/204; Recep Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012),42.

Bu bağlamda Hanefîlere göre, verilen hediyeler hâlâ mevcut ise iade edilmelidir. Şayet hediyeler kullanılmış veya tüketilmiş ise hibe hükmünde olacağından iade edilmez.⁴

İmam Mâlik kusurun kimde olduğuna bakarak hediyein iadesi konusunu hükme bağlamıştır. Buna göre nişanı bozan taraf hediyelerin iadesini isteyemez.⁵

İmam Şâfiî'ye göre nişanı kimin bozduğuna bakmaksızın hediyeler mevcut ise aynı, değilse bedeli verilir.⁶

Yukarıda da görüldüğü gibi fakihler konuyu nişanda verilen hediyelerin iadesiyle sınırlandırmış günümüzde olduğu şekliyle maddi ve manevî tazminatla ilişkilendirmemiştir. Ancak çağdaş İslam hukukçuları “örfün değişmesi ile ahkâm da değişir” “örf ile amel nas ile amel gibidir.”⁷ prensipleri gereği verilen hediyelerin dışında maddi veya manevî tazminatın gerekliliğini ele almışlardır. Bu konuda şu görüşler oluşmuştur:

a. Nişan bağlayıcılığı olmadığından hediyelerin iadesi dışında maddi veya manevî tazmin gerekmez. Günümüzdeki İslam hukukçularının çoğunluğu bu görüştedir.⁸

b. Nişanın bozulması sebebiyle zarar meydana geldiği için gerekli şartların oluşması kaydıyla mağdur tarafa tazmin hakkı doğar. Çağdaş İslam hukukçularından Ebû Zehre, Mustafa Sıbâî, Mahmut Şeltut ve Zekiyyüddin Şaban bu görüştedir. Burada hukukçuları maddi ve manevî tazmin ayırımına götüren etken, verilen zararın biçimiyle ilgilidir.⁹ Diğer bir ifadeyle nişanın bozulmasından kaynaklanan zarar maddi ise tazmin maddi, manevî ise tazmin manevîdir. Çağdaş bilginler maddi tazminatı, nişanı karşı tarafın haksız sebeple bozmasına, maddi veya manevî bir zararın meydana gelmesine ve nişanın evliliğe götüreceği düzeyde ciddi olmasına dayandırır.¹⁰ Buna göre nişanın bozulmasıyla zarar gören taraf, yukarıdaki sebeplerden birinin bulunmasıyla maddi tazminat isteme hakkı kazanır.

ii. Manevî Tazminat: Nişanın haksız gerekçeyle bozulmasında maddi zararın yanında manevî zararlar da yaşanabilir. Hatta psikolojik çöküntülerin yaşandığı varsayılırsa bu durum, zarar gören tarafın kişilik hakkına saldırı olarak kabul edilir. Zira kişi, yaşamış olduğu çevrede bu olayın etkisi ile üzerinde baskı hissedip, her yönüyle bu olayın sonucundan etkilenebilir. Bu gibi durumlarda haksız zarar gören kişinin zararının giderilmesi için birtakım şartlar tespit edilmiştir. Bu şartlar “kişinin kişilik hakkının sarsılması” ve “kendî kusurunun olmamasıdır.”¹¹ Çağdaş hukukçuların manevî tazmin hakkının doğmasında tespit ettiği bu şartlar, İmam Mâlik'in nişanın bozulmasındaki kusur prensibi ve Mecelle'nin “zarar giderilir”, “zarar imkân

⁴ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1993), 12/56.

⁵ Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafê ed-Desûkî, *Hâşiye ale's-şerhi'l-kebîr* (by: Dâru'l-Fikr, ts.) 2/219.

⁶ Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhi bidâyetü'l-mübtedî* (Lübnan: Dâru'l Erkam, t.y), 3/ 227-229; Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye* (Kuveyt: Dâru's Selâsil, 1980), 19/203-204; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 46.

⁷ Lecnetü'l Ulemâ, Necib Havavini, *Mecelletü'l-ahkâm* (Karaçi: Nur Muhammed, ts.), md:36-39-43; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 46-47.

⁸ Muhammed Ebu Zehre, *el-Ahvâlü's-şahsiyye* (Suriye: Dâru'l-Fikr, 1950), 39.

⁹ Ebu Zehre, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 39; Halil İbrahim Acar, “İslam Hukuku Açısından Nişanlanma”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2005), 93; Mehmet Dirik, “İslâm Hukuku Açısından Nişanı Bozma Tazminatı”, *Mizani'l-Hak Dergisi*, 13 (2021), 115.

¹⁰ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1996), 1/299; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 47; Dirik, “İslâm Hukuku Açısından Nişanı Bozma Tazminatı”, 115.

¹¹ Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 47.

ölçüsünde giderilir.”¹² maddeleriyle de uyumludur. Yani zarar veren kişi maddi olarak verdiğini talep edemezken manevî olarak da tazminatla yükümlü olur. Ancak zarar gören taraf kişilik haklarının sarsıldığını ve kusurun kendisinde olmadığını ispatlamalıdır.

Pozitif hukukta da nişanın hukuki vasfı İslam hukukuyla benzerlik arz eder. Yani her iki hukuk sisteminde de nişan, cinsiyetleri farklı iki kişinin ileriye dönük isteklerini açıklamasıdır.¹³ Bu nedenle nişanı bozan taraf evliliğe zorlanamaz. Ancak karşı tarafa verilen zarar tazmin edilmelidir. Bu husus, “*Nişanlılardan biri haklı bir sebep olmaksızın nişanı bozduğu veya nişan taraflardan birine yükletilebilen bir sebeple bozulduğu takdirde; kusuru olan taraf, diğerine dürüstlük kuralları çerçevesinde ve evlenme amacıyla yaptığı harcamalar ve katlandığı maddî fedakârlıklar karşılığında uygun bir tazminat vermekle yükümlüdür.*”¹⁴ şeklinde düzenlenmiştir. Mağdur olan tarafın maddi tazminat hakkının yanında “kişilik hakkının saldırıya uğraması” ve “suçun karşı taraftan olması” ilkesinden hareketle manevî tazminat hakkı da öngörülmüştür. Bu durumda geçerli sebep olmaksızın mağdur edilen kişi haklı gerekçe olmadan nişanın bozulduğunu bir yıllık bir sürede ispat etmesi halinde manevî tazminat hakkını elde etmiş olur.¹⁵

2. Evlilik Esnasında İspat Yükümlülüğü

İslam hukukunda evlilik sırasında ispat, evliliğin devamlılığının sağlanması ile tarafların hak ve sorumluluklarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Diğer bir ifadeyle taraflar lehine ve aleyhine olan hak ve sorumluluklardan ispat edebildiği ölçüde yararlanabilir. Bu bağlamda evlilik hukukunun taraflara yüklediği hak ve sorumluluklardan ispat vasıtalarıyla elde edilebilenler şu başlıklarda ele alınabilir:

2. 1. Nikâhın Gizlenmesini Engelleme

İslam ispat hukukunun önemli delillerinden biri olan şahitlik, hakların korunması ve adaletin tesisi bağlamında önemli yere sahiptir. Kur’an¹⁶ ve sünnette¹⁷ bu hususa işaret edilmiştir. Zira şahitlik, bir taraftan haksızlığa engel olurken diğer taraftan hakkı ortaya çıkarıcı rol üstlenir. Evlilik akdinde şahitliğin gerekliliği¹⁸ evliliğin sıhhati için de şart koşulmuştur. Böylece şahitlerle gizli evlilik şüphesi ortadan kaldırılırken bazı haklar da güvence altına alınır. İslam hukukçuları şahitliğin gerekliliğinde ittifak ederken evliliğin ilanı için yeterli olup olmadığında ihtilaf etmiştir. Bu konuda aşağıdaki görüşler oluşmuştur.

i. Şahitlerin huzurunda akdedilen nikah gizli tutulsa veya şahitlerden gizlemeleri talep edilse nikâh yine de geçerlidir. Hanefî, Şâfî ve Hanbelîler bu görüştedir. Zira şahitlik, Hanefîlere göre nikâhın sıhhat şartlarından Şâfî ve Hanbelîlere göre ise in’ikâd şartlarındandır. Sıhhat veya in’ikâd şartı kabul edilen şahitlerin nikâha tanık olması ise nikâhın gizliliğini

¹² Lecnetü’l-Ulemâ, *Mecelletü’l-ahkâm*, md.20, 31.

¹³ Turgut Akıntürk, *Medenî Hukuk* (İstanbul: Beta Yayınları, 2017), 230; Tan Tahsin Zapata, *Medenî Hukuk* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2018), 172; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 42.

¹⁴ Türk Medeni Kanunu (TMK), Evlenme Başvurusu ve Töreni, 120; Zapata, *Medenî Hukuk*, 178; Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 236; Mehmet Serkan Ergüne, “Nişanın Bozulmasında Maddi Tazminat”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 74/2 (2016), 760.

¹⁵ TMK, “Zamanaşımı”, 13; Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 237; Zapata, *Medenî Hukuk*, 178; Şengül-Çelt “Yargıtay Kararları Işığında Nişanın Bozulmasında Manevi Tazminat”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/2 (2021), 524.

¹⁶ en-Nisâ 4/135.

¹⁷ Ebû Abdullâh Enes b. Mâlik el-Medenî, *el-Muvatta (Rivâyetü Ebî Musab)*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Mahmûd Halîl (Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, 1412), “Beyyinat”, 187; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cufî el-Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh* (Beyrut: Daru İbn Kesir, 2012), “Kitâbü’s-Şehâdet”, 1 (No:2636).

¹⁸ İmam Mâlik , “Nikâh”, 542; Ebû Abdullâh Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Asl*, thk. Muhammed Boynukalın (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012), 3/396; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü’s-Şahsiyye*, 41.

ortadan kaldırır.¹⁹ Çünkü şahitlerin evliliğe iştiraki şerî zorunluluğu tamamlarken aynı zamanda bir ilan vasıtası olarak kabul edilir. Ancak günümüzde şekil şartları bakımından sahih olan nikâh akitlerinin bu görüş dayanak yapılarak yaygınlaşması gizli evliliklerin yaygınlaşmasına kapı aralayacağı gibi toplum vicdanında henüz meşruiyet kazanmayan evlilikler, tarafları zina töhmetinde de bırakabilir. Buna göre evliliğin şahitlerin yanında ilan edilerek duyurulması hem tarafları gizli evlilikteki zina töhmetinden korur hem de hukuki teminat oluşturur.

Hz. Peygamber itikafta iken eşi Hz. Safiyye ziyaretine gelir. Eve dönmek için ayrılacağı sırada Hz. Peygamber ona refakat edeceğini söyler. Eve gittikleri sırada iki sahabeyle karşılaşınca onlara yanındakinin Hz. Safiyye olduğunu söyler. Hz. Peygamber'in bu tutumuna üzülen iki sahabe böyle bir düşüncenin kendilerinde olmadığını ifade ederler. Hz. Peygamber de onların farklı düşünmediklerini bilmesine rağmen vesvese ve şüphenin önünü alma bağlamında böyle hareket etmiştir.²⁰ Hz. Ömer hilafeti esnasında gizli evlilik yapıp birlikte yaşayan bir çiftin zina töhmetiyle komşularınca şikâyet edilmesi üzerine kadına cüzi bir miktar mehir verilmesi yoluyla nikâhın ilanını tavsiye eder.²¹ Tüm bu uygulamalar, nikâhta şahitliğin dışında velime, düğün ve tef gibi vasıtalarla evliliğin duyurulmasını toplumsal sorumluluk olarak gerektirmektedir.

ii. Mâlikî fakihler ise şahitliği zifaf öncesi şart koşmakla birlikte “*Bu nikâhı ilan edip duyurun.*”²² ; “*Haram olan (ilişki) ile helal olanı (evlilik) ayıran şey, tef çalmak ve duyurmaktır.*”²³ hadislerini delil göstererek nikâhın ilanını zorunluluk olarak değerlendirir. Zira velinin izni, ilan, velime ve tef vurma gibi vasıtalar nikâhın geniş kitlelere duyurulmasında şahitlikten daha etkilidir. Mâlikilerde ilan şartının gerekli olmasındaki temel sebep şahitlerin varlığıyla birlikte akdin gizli tutulma niyetinin devam etmesidir. Bu durum ise ilan geleneğiyle bağdaşmaz. Ayrıca Hz. Peygamberin akdin ilanına vesile olan merasimlere taltifte bulunması da Mâlikî fakihleri bu hükme götüren sebeplerden kabul edilebilir.²⁴

Mâlikî fakihlerin nikâhın ilanı yönündeki görüşleri son dönem aile hukuku alanındaki çalışmalarda da karşılık görmüştür. Nitekim Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde nikâh akdinin icrasından önce keyfiyetin ilanı istenmiştir.²⁵ Din İşleri Yüksek Kurulu'nun gizli nikâhın hükmüne dair mütaalası da “*Tarafların şahitler huzurunda irade beyanında bulunmalarına rağmen ailelerinden ve yakın çevrelerinden gizleyerek yaptıkları akit, gizli nikâh olarak adlandırılır. Böyle bir akit, nikâhta bulunması gereken aleniyet niteliğini taşımadığından dinin nikâh ile ilgili genel ilkelerine aykırıdır. Sadece iki şahidin bildiği bir nikâh akdinin alenî olduğu söylenemeyeceğinden tarafların ailelerinin ve yakın akrabalarının muttali olmadığı bir*

¹⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâ'i' fi tertibü's-şerâi'*, 2/253-56; Ebû Muhammed Fahrüddîn Osman b. Ali b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bârîî ez-Zeyla'î *Tebyînü'l-hahâ'ik şerhu kenzü'd-dekâik* (Kâhire: el-Matbaatü'l-Kübra el-Emîriyye, 1895), 3/98.

²⁰ Buhari, "Ahkâm", 21, "İtikaf", 11-12; Sema Öztürkoğlu, *İslam Hukukuna Göre Gizli Nikah Sebepleri ve Sonuçları* (Samsun: Ondukuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 54.

²¹ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe Abdullâh b. el-Absî İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebu'r-Rüşd, 1409), 9/276; Saffet Köse, “Nikah Hak ve Değer Bağlamında Fıkhi Analiz”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017), 26; Öztürkoğlu, *İslam Hukukuna Göre Gizli Nikah Sebepleri ve Sonuçları*, 55.

²² Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), “Nikâh” 6; Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen İbn Mâce*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (by: Dâru İhyâi'l-Kütübü'l Arabiyye, 2010), “Nikâh”, 20.

²³ Tirmizî, “Nikâh”, 6.

²⁴ Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvene* (Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 2/129.

²⁵ HAK, md: 33.

akit gizli nikâh olmaktan çıkmaz.”²⁶ şeklinde olup Mâlikî fakihlerin ilan ilkesine yakındır. Sonuç olarak klasik dönemin aksine günümüzde şehirlerin daha komplike bir yapıda olması nikâhın duyurulması gerektiği görüşünü öne çıkarmaktadır.

İleriye dönük sonuçları hesaba katılmadan yalnızca cinselliğin ön planda tutulduğu veya farklı gerekçelerle resmî evliliğin göz ardı edildiği birlikteliklerde anlaşmazlığın ortaya çıkması tarafların hak kayıpları yaşamasına sebep olmaktadır. Kur’an’ın ifadesiyle misâk-ı galiz olan²⁷ bu sorumluluk, daha sağlam zemine oturabilmesi için vicdanî insafın dışında nikahın resmî olarak kayıt altına alınmasını gerektirmektedir. Ayrıca karşılıklı alım satımın dışında herhangi bir bağ oluşturmayan selem akdinde yazmayı tavsiye eden ayetin,²⁸ evlilik gibi çok daha fazla sorumluluğu olan işlemlerde tescili evleviyetle tavsiye edeceği ortadadır.

Pozitif hukukta ise evliğin gizlenmesi temelden reddedilerek evliliklere “*Evlenme töreni, evlendirme dairesinde evlendirme memurunun ve ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır. Ancak, tören evleneceklerin istemi üzerine evlendirme memurunun uygun bulacağı diğer yerlerde de yapılabilir.*” hükmüyle yasal statü kazandırılmıştır.²⁹ Buna göre tarafların evlilikten kaynaklanan haklardan istifade edebilmesi nikahın resmî olarak tescillenmesine bağlanmıştır.

2.2. Mihrin Hak Edilmesi

Mihr, evlilik akdi yapılırken veya evlilik sırasında ya da evliliğin sona ermesi halinde kadına verilen bedeldir.³⁰ Kadının ekonomik haklarından sayılan mihr akit sırasında zikredilirse mihri müsemma, herhangi bir bedel tayin edilmemişse mihri misil olarak belirlenir.³¹

Sahih evliliğin sonucu olarak kadının tam veya yarım mihr talebinde bulunabilmesi için evlilik bağının aşağıdaki şekillerden hangisiyle kurulduğunu ispat etmesi gerekir. Bu konudaki görüşler şöyle sıralanabilir:

i. Akit sırasında mihr konuşulup halvet olmuş veya zifaf gerçekleşmişse ya da sahahin kurulmasından sonra bu iki durum gerçekleşmeden koca ölmüşse kadın mehrin tamamına hak kazanır.³² Bu görüş, Hanefî ve Hanbelîlere aittir. Malikîler ve Şâfiiler ise sahahin halveti mehrî müsemma için yeterli görmezler.

ii. Mihr belirlenmeyip zifaf öncesinde boşama gerçekleşmişse kadın yalnızca mut’a³³ hakkına sahiptir.³⁴ Mihr belirlenip zifaf öncesinde boşama gerçekleşirse kadın mehrin yarısına hak kazanır.³⁵ Ayrıca evlenme akdi sahahin olup, ilişki veya sahahin halvetten önce kadının sebep olmasıyla ayrılık olursa veya kadın mihri karşılığında eşinden ayrılmayı isterse ya da kadın

²⁶ Din İşleri Yüksek Kurulu, “Gizli nikâhın hükmü nedir?” (Ankara, 12 Temmuz 2017); Köse, “Nikah Hak ve Değer Bağlamında Fıkhî Analiz”, 24.

²⁷ en-Nisâ 4/21.

²⁸ el-Bakara 2/282.

²⁹ TMK md:141; Akıntürk, *Medenî Hukuk*,245; Zapata, *Medenî Hukuk*,188 ; Mustafa Başar Taşbas, *Evlenmenin Şartları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010). 60.

³⁰ Hadi Sağlam, “İslam hukukunda mehir evlilik sigortası mıdır?”, *Universal Journal of Theology*, 1/1 (25 Aralık 2016), 4.

³¹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 5/62.

³² el-Bakara 2/236; es-Serahsî, *el-Mebsût*, 5/87; Mustafa Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletuhu* (Dimaşk: Dâru'l-Fıkr, 2011), 9/6838, Hüseyin Tekin Gökmenoğlu, “İslam Hukukunda Mehir”, *Mehir Dergisi*, (1998), 23-25.

³³ el-Bakara 2/236.

³⁴ Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdülcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhi bidâyetu'l-mübtedî* (Lübnan: Dâru'l Erkam, t.y), 1/233; es-Serahsî, *el-Mebsût*, 6/61.

³⁵ el-Bakara 2/236.

evlilik sonrası mihrî hibe ederse hakkı düşer.³⁶

iii. Kadın fasit evlilikte mihrî misle zifaf olması şartıyla hak kazanır. Buna göre akdin sıhhat şartlarına engel bir durumun olmasına bağlı olarak evlilik zifaf öncesinde hâkim tarafından sonlandırılırsa kadın mihrî hakkına sahip değildir. Çünkü geçerli bir nikah akdi oluşmadığından evliliğin sonucu olan mehre de hak kazanılmaz. Buna karşılık fasit evlilikte zifaf gerçekleşmişse mihr-i misle hak kazanır.³⁷ Fasit evlilik, zifaf olmadığında hiçbir hukuki sonuç doğurmadığı gibi batıl evlilik de hiçbir hukuki sonuç doğurmaz.

Pozitif hukukta mehir senedi ya da mehir alacağına ilişkin düzenleme Yargıtay'ın 1959 tarihli içtihat birleştirme kararında görülmektedir. Bu bağlamda Yargıtay'a göre "*Kocanın evlenme sözleşmesi sırasında, evliliğin devamında veya evliliğin sona ermesi halinde kadına verdiği belirli bir mal para ve ekonomik değeri olan armağan.*"³⁸ niteliğindeki mihrî Türk Borçlar Kanunu'nun 228. maddesiyle de ilişkilendirilerek kadının lehine alacak hakkı doğurur.³⁹

2.3. Nafaka Hakkının Kazanılması

İslam hukukunda, "*Karı koca arasında malî bir alacaklılık ve borçluluktur.*"⁴⁰ şeklinde tarif edilen nafaka, sahih evlilik başta olmak üzere nesep ve milkiyet sebebiyle erkeğe yüklenen mali sorumluluktur. Bu da nafakasıyla mesul olduğu kişilerin beslenme, barınma ve giyinme ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.⁴¹ Nafaka hakkının kazanılması için aşağıdaki şartların gerçekleştiğinin kadın tarafından ispatlanması gerekir.

1. Evlilik akdi hukuken geçerli olmalıdır.⁴² Çünkü bâtil ve fasit evlilik kadına nafaka hakkı vermez.⁴³ Evlilikle kazanılan bu hak, evlilik hukuken var olduğu sürece devam eder.⁴⁴ Diğer bir ifadeyle kişinin nafaka alacaklısı veya borçlusu olabilmesi için sahih evliliğin bulunması gerekir.⁴⁵ Zira, Hz. Peygamber, nafaka konusunda cimri davranan Ebû Süfyan'ın malından yeterli miktarda eşinin almasına izin vermiştir. Hz. Peygamber'in verdiği bu izin, evliliğin nafaka yükümlülüğü doğurduğuna işaret eder.⁴⁶ Buna göre nafaka hakkının kazanılabilmesi için öncelikle hukuk önünde hak doğuracak bir evliliğin kurulması gerekir.

Sahi evliliğin dışında gizli evlilik nedeniyle meydana gelen fesih sonucu kadının nafaka hakkının olup olmadığı da fakihlerce tartışılmıştır. Öncelikle gizli evlilik, Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde şahitsiz kurulan akittir. Mâlikîler ise şahitler olsa bile ilanının olmadığı akdi gizli evlilik olarak kabul ederler. Bu bağlamda şahitsiz kurulan evlilik sonucu akit

³⁶ Şemseddin Muhammed b. Ahmed eş-Şâfi'î el-Hatîb eş-Şirbînî *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti meânî elfâzi'l-minhâc* (b.y Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994), 4/388; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğni* (Kâhire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 7/188-89; *Fetâva'l-âlemgiriyye* (Bulak; Matbaatu'l-Kubrâ el-Emîriyye, 1310), 1/303-304; Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, *el-Ahvâlî's-şahsiyye* (İstanbul: Matbaatü'l-İrşâd, 2021), 172; Ebu Zehre, *el-Ahvâlî's-şahsiyye*, 206.

³⁷ Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 2/252.

³⁸ Ahmet Türkmen, "Yargıtay'ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22/2 (2020), 551.

³⁹ Komisyon, Türk Borçlar Kanunu (TBK), 6098 (11 Ocak 2011), 228.

⁴⁰ Heyet, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 41/34.

⁴¹ es-Serahsî, *el-Mevsûat*, 5/180; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertibi's-şerâi*, 4/15.

⁴² es-Serahsî, *el-Mevsûat*, 5/181; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertibi's-şerâi*, 4/15.

⁴³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertibi's-şerâi*, 4/16.

⁴⁴ Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 41/34.

⁴⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/160; es-Serahsî, *el-Mevsûat*, 5/180; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertibi's-şerâi*, 5/117; Mehmet Zeki Uyanık, "İslam Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47 (2019), 67.

⁴⁶ es-Serahsî, *el-Mevsûat*, 5/181; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertibi's-şerâi*, 4/16.

feshedildiğinde nikâh fasit olacağından kadın nafaka hakkına sahip olamaz. Hanefilerden bazı fakihler ile Şâfiiler bu görüştedir.⁴⁷ Mâlikiler ise ilansız nikâhı fasit evlilik kabul edip yapılan fesih işlemini bain talak görürler. Bain talak ise nafaka hakkını ortadan kaldıran ayrılma biçimidir.⁴⁸

2. Kadın kocasına karşı sorumluluklarını yerine getirmelidir. Erkekten kaynaklanan kusurlar kadının nafaka almasına mâni değildir.⁴⁹

3. Kocanın nafakayla yükümlü olabilmesi için kadın, kocasının uygun gördüğü evde durmalıdır. Koca gerekli şartları sağladığı halde kadın yükümlülüğünü yerine getirmese kocaya karşı nafaka talebinde bulunamaz.⁵⁰ Bu durumda herhangi bir sebeple nafaka talebinde bulunmak isteyen kadın nafaka talebine engel bir durumun olmadığını da ispatla yükümlüdür.

Pozitif hukukta ise evlilik içi nafakanın doğrudan kocaya yüklenmesi fikrinin aksine, güçleri nispetinde genel giderlere tarafların ortak katılımı istenmiştir. Bu husus, “*Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve mal varlıkları ile katılırlar*”⁵¹ şeklinde düzenlenmiştir. Evlilik içi genel giderlerin taraflara ortak yüklenmesiyle iki hukuk sistemindeki işleyiş farklılığının ortaya çıkması gibi boşanma nafakasında da bu farklılık ortaya çıkar. Örneğin İslam hukukundaki her iki boşamada da (bâin-ric’î) nafaka süresi iddetle sınırlı tutulurken pozitif hukukta bu süre nafaka hakkı kazanan kişinin evliliğine veya maddi imkanlarının iyileşmesine kadar da uzayabilir.⁵² Mesken seçiminde de bu farklılık, “*Eşler oturacakları konutu birlikte seçerler. Birliği eşler beraberce yönetirler.*”⁵³ Dolayısıyla evliliğin idamesi veya sonlandırılması sürecinde maddi sorumluluk büyük oranda kocaya yüklenmiş kadına bu harcamalarda genel olarak bir sorumluluk atfedilmemiştir.

2.4. Nesebin Tespiti

İnsanın en temel haklarından biri de neseb bağı bilmesidir. Zira bu hak, kişilik onurunu koruduğu gibi veled-i zina ithamlarını da engeller. Nesebin meşru olması sahih evliliğin varlığına bağlıdır. Hz. Peygamber de “*Çocuk yatak sahibine aittir, zina edene mahrumiyet vardır.*”⁵⁴ hadisiyle sahih nikâhın önemine vurgu yaparak doğan çocuğun nesebinin babaya nispetini evliliğe bağlamıştır. Hz. Peygamberden nesebin sahih evliliğe bağlandığını ifade eden başka rivayetler de nakledilmiştir.⁵⁵

⁴⁷ Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-Cezîrî, *el-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbaa* (Lübnan; Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 5/505; Ömer Nasûhî Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhîyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınları, 1976), 2/22; Öztürkoğlu, *İslam Hukukuna Göre Gizli Nikah Sebepleri ve Sonuçları*, 75.

⁴⁸ Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdris el-Karâfi, *ez-Zahîre*, thk. Muhammed Haccî (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994), 4/399.

⁴⁹ Şirbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 5/168-169.

⁵⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fi tertibi'ş-şerâi*, 4/16; Şirbînî, *Mugni'l Muhtâc*, 5/166.

⁵¹ TMK“Haklar ve Yükümlülükler”, md:186; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 69; Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 249; Zapata, *Medenî Hukuk*, 195; Burçak Çitak, *Eşler Arasında Nafaka Yükümlülüğü* (İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 17-19.

⁵² Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 278; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 108; Zapata, *Medenî Hukuk*, 248; Bahaddin Aras, *Boşanma Davalarında Yargılama Usulu ve Aile Mahkemeleri* (Ankara: Adalet yayınları, 2011), 376.

⁵³ TMK“Haklar ve Yükümlülükler”, md:186; Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 247; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 68; Zapata, *Medenî Hukuk*, 191.

⁵⁴ Buhârî, “Buyu”, 3; Müslim, “Radâ”, 36.

⁵⁵ Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî Abdurrezzâk, *el-Musanef*, thk. Habîburrahmân el-Azamî (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403),7/303; Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mucemu'l-Evsat*, thk. Târik b. İvadullâh b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî (Kahire: Dâru'l-Haremeyn, ts.), 5/80; Köse, “*Nikah Hak ve Değer Bağlamında Fıkhî Analiz*”, 28.

Nesebi bilme isteği yalnızca İslam’a özgü bir olgu olmanın dışında cahiliye toplumunda da önemsendiği hatta İslam’la birlikte yeni bir dini hayatın içinde yaşayan sahabelerden Hz. Peygamber’e nesep bağının sorulduğu yönünde haberlerin varlığı⁵⁶ bu kültürün çok eskilere dayandığına işaret eder niteliktedir. Nesep bağının önemi Hz. Peygamber’in mensup olduğu toplumda olduğu gibi diğer toplumlarda da önemlidir. Zira her birey, ebeveyninden uzak akrabalarına kadar bütün yakınlarını bilme hakkına sahiptir. Bu durum hem şerî olarak evlenme engeli olan durumların tespitinde önemliken hem de kişinin akrabalarına olan üfetiyle oluşan güven ortamının sağladığı psikolojik durumun da gereğidir. Çocuğun meşru evlilik dışı olarak dünyaya gelmesi çocuk hakkının ciddi anlamda ihlalidir.⁵⁷ Zira mensup olduğu toplumda meşru evliliğin sonucu dünyaya gelmeyişi ona kalıcı leke olan veled-i zina damgasını vurmuş olacaktır. Ayrıca bulunduğu toplumun örfüne göre belirli haklarından da mahrum olacağı varsayılırsa çocuğun hem hukuki hem de psikolojik olarak ne denli yıprandığı ve iç âleminde ne gibi tahribatların yaşanacağı tahmin edilemez bir gerçektir.

Bu hukuki, sosyolojik ve psikolojik durumlardan hareketle İslam’ın ısrarla üzerine durduğu sahih evlilik ve nesep bağının varlığı kişiler ve toplumlar açısından ne denli önemli olduğu yok sayılmayacak bir gerçektir. Bu bağlamda İslam fıkıh bilginleri sahih evliliği ve onun sonucunda meydana gelen nesebin önemine dair ciddi çalışmalar ortaya koymuşlar, ayrıca nesep konusunda ihtilafın olduğu durumlarda hangi vasıtalarla nesebin tespit edileceğine dair konuları ayrıntılarıyla ele almışlardır. İspat yöntemi olarak firaş, beyyine (şâhitler) ve ikrar gibi delillerin üzerinde durmuşlardır.⁵⁸ Çocuğun izzet ve ismetinin korunmasına yönelik tespit edilen bu vasıtalarla firaş ve beyyine öncelikle değerlendirilmiş, bu vasıtaların olmadığı durumlarda ise ikrar deliliyle nesebin tespitine çalışılmıştır. İslam bilginleri nesebin tespitinde ikrarı kabul edilecek kişileri “ebeveyn, çocuk ve eşler” olarak tespit etmişlerdir.⁵⁹ Bu bağlamda ikrarı geçerli olan bu kişilerden herhangi birinin diğerine ikrarı hukuken sonuç doğurur. Şöyle ki taraflardan birinin yaptığı ikrarı diğeri kabul edince evlilik bağıyla nesep, miras, mehir ve nafaka gibi haklar da meydana gelir. Buna karşılık ikrarın kabul edilmemesi veya nesebin reddedilmesi ise farklı durumları ortaya çıkarır. Bu durumlardan birkaçına şöyle örnek verilebilir:

i. Hamilelik sürecinde nesebin reddedilmesi hamileliğin alt ve üst sınırları dikkate alınarak tespit edilir. Buna göre çocuk, evliliğin ilk altı ayından önce doğarsa koca liâna gitmeksizin nesebi ret hakkına sahiptir.⁶⁰ Çünkü doğumun en alt sınırı altı aydır. Altı aydan önce doğan çocuğun nesebi kocaya bağlanamaz.

Pozitif hukuk da soy bağının kurulmasında alt sınırı gözetir. Bu bağlamda “*Evlenmeden başlayarak en az yüz seksen gün geçtikten sonra ve evliliğin sona ermesinden başlayarak en fazla üç yüz gün içinde doğan çocuk evlilik içinde ana rahmine düşmüş sayılır*”⁶¹ şeklinde düzenlenen kanunda babalık karinesinin varlığı altı ayla sınırlandırılmıştır.

⁵⁶ Buhari, “İlim”, 28-29; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim* (Riyad: Dâru Taybe, 2002), “Fezâil”, 134-138; Köse, “Nikah Hak ve Değer Bağlamında Fıkıhî Analiz”, 27.

⁵⁷ Köse, “Nikah Hak ve Değer Bağlamında Fıkıhî Analiz”, 27-28.

⁵⁸ Ebü Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-hukmiyye fi's siyâseti's şer'iyye* thk. Nâyif b. Ahmed el-Hamd (Mekke: y.y., 1428), 10-11.

⁵⁹ Kâsânî, *Bedâiu's Sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, 7/228.

⁶⁰ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 6/45; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, 3/198.

⁶¹ TMK “İspat”, md:287; Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 285; Zapata, *Medenî Hukuk*, 251; Tuğba Kutoğlu, “Türk Mevzuatında ve İçtihatlarında Babalık Hükmü”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12 (2010), 949-50.

ii. Kocanın biyolojik yetersizliği ve fizyolojik kusuru sebebiyle nesebin reddi mümkündür. Şöyle ki hamileliğin oluşabilmesi için gerekli olan cinsel birleşmeye engel cinsel kusurların olması nesebin ispatına engeldir.⁶² Bu bağlamda biyolojik yetersizliği olan birine yapılan nesep ikrarı ispat açısından sonuç doğurmaz. Diğer ifadeyle nesep ikrarının geçerli olması kocanın biyolojik ve fizyolojik yeterliliğiyle mümkündür.

iii. Çocuğun nesebinin ispatı sahih evliliğin ispatına bağlıdır. Zira sahih nesep sahih evliliğe bağlanmıştır. Buna göre çocuğun nesep ikrarı baba tarafından kabul edilirse baba lehine nesep geçerli olur, aksi halde nesep babaya bağlanamaz.⁶³ Pozitif hukuk İslam hukukundan farklı olarak eşlere yalnızca evlilik içi doğan çocuğa nesep hakkı tanımaz. Aksine evlilik dışı olan ortak çocuklarının nesep hakkı, doğum sırasında anneyle evli olma ve doğumdan sonra evlenme gibi şartlarla kabul edilmiştir.⁶⁴

i. Kadın ister evli ister iddet bekleyen biri olsun, lehine ikrar edilen kimse ile anne-oğul ilişkisi varsa, bu durumda ikrarın geçerli olabilmesi için kocanın onayı şarttır. Kocanın ikrarı kabul etmesi bir yönüyle evlilik bağına ortaya çıkarırken diğer taraftan lehine ikrar edilen çocuğa da nesep hakkını verir.⁶⁵

2. 5. Evliliğin Devamlılığının Sağlanması

Klasik kaynaklarımızda tartışılan kaybolan veya hayatta olup olmadığı bilinmeyen kişinin evliliğinin hükmü, eşinin başkasıyla evlenip evlenemeyeceği konusu nikahta ispatın önemini ortaya koyan en önemli örneklerdendir. Fıkıh literatüründe mefkud olarak ifade edilen kişinin ortaya çıkması halinde evlilik haklarının ne olacağı, yasal sürenin tamamlanmasına bağlı olarak kadının nasıl bir yol takip edeceği konusunda şu görüşler oluşmuştur:

i. Kadın, mefkud kocasının durumu belirleninceye kadar evlenemez. Çünkü kocasının hayatta olup olmadığı henüz tespit edilememiştir. Hanefiler bu görüşte olup Hz. Ali'den nakledilen “*Eşi mefkûd kadın imtihan halindedir ve sabretmesi gerekir.*” rivayetini delil olarak gösterirler.⁶⁶ Kadının mağdur olmasına rağmen Hanefilerin bu şekilde içtihat etmesinin nedenlerinden biri de kocanın yaşadığının ispat edilmesi halinde evlilik haklarının korunmak istenmesidir.

ii. Mefkud kocadan dört yıldan fazla haber alınmazsa kadın yeni bir evlilik yapabilir. Zira kocanın yaşadığı ihtimaliyle evliliğin devam ettirilmesi kadına zarar vermektedir. Belirlenen sürede kadın, eşinin geri dönmediğini ispatlarsa mefkud koca hükmen ölmüş sayılarak boşanmaya karar verilir. Kadın verilen bu karar sonrasında ölüm iddetini tamamlayıp dilerse yeni bir evlilik yapabilir. Mâliki, Şâfiî ve Hanbeliler bu görüştedir.⁶⁷ Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde de çoğunluğun görüşü tercih edilerek kocanın dönme ihtimalinin olmadığı

⁶² Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî fıkhi Mezhebi'l-imâmi's-şâfi'î ve huve şerhu Muhtasari'l-muznî*, thk. eş-Şeyh Alî Muhammed Meûd, eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419-1999), 10/21; Abdü'l-Kerim Zeydan, *el Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e ve beyti'l-müslim fi ş-şer'iati'l-islâmiyye* (Beyrut: Müesseset'ü-Risâle, 1993), 9/324.

⁶³ Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedruddîn el-Aynî, *el-Binâye şerhu'l-hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1420/2000), 9/476.

⁶⁴ TMK “Sonradan Evlenme”, md:293; Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 285; Zapata, *Medenî Hukuk*, 251; Kutoğlu, “Türk Mevzuatında ve İchtihatlarında Babalık Hükmü”, 949-50.

⁶⁵ Zuhaylî, *el Fıkhu'l-islamî ve edilletuhu*, 10/7249-50.

⁶⁶ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 11/35; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/424; Osman Şahin, *İslam Hukukunda Zaman Aşımı* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 121.

⁶⁷ Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr* (Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1970), 6/146; Şirbînî, *Mugni'l muhtâc*, 5/98; İbn Kudâme, *el-Mugni*, 8/131.

durumlarda tefrik hükümlerinin uygulanması maddeleştirilmiştir.⁶⁸ Çoğunluğa göre kocanın evlilik hakları yok sayılırken Hanefilere göre kocanın evlilik hakları saklıdır. Son dönem araştırmacıları iki görüşü mezcederek bu konuya şöyle açıklama getirmişlerdir. Hükmi ölüm sonrası yeni evlilik yapan kadın cinsel ilişki yaşamamışsa mefkud kocanın evliliği devam eder.⁶⁹ Çünkü arızî nedenle mefkud koca hakkında verilen hükmi ölüm kararı kocanın geri dönmesi ile ortadan kalkmıştır. Cinsel ilişki yaşanmışsa ikinci evliliğin devam ettiği görüşü daha yaygın olmakla birlikte mefkud kocanın isteğinin belirleyici olduğu ifade edilmiştir.

İslam hukuk literatüründe “mekfud” başlığında ele alınan konu, pozitif hukukta “gaiplik” başlığıyla incelenmiş olup yasal işlemin başlatılması için “...ölüm tehlikesinin üzerinden en az bir yıl veya son haber tarihinin üzerinden en az beş yıl geçmiş olması gerektiği.”⁷⁰ kararlaştırılmıştır.

3. Zina Cezasının Tespitinde İspat Yükümlülüğü

İslam Ceza Hukukunun temel amacı, bireyin hayatını kısıtlamak değil aksine hayatın düzeni için belirli kurallar getirerek toplumsal düzeni sağlamaktır. Zira suçluya uygulanan ceza mağdurun hakkını korurken toplumun can, mal ve namus güvenliğini sağlar. Aileyi tehdit eden zinanın suç olarak kabul edilmesi de bu amaçla yakından ilişkilidir. Çünkü zina, bireysel anlamda çocuğun gelecekteki yaşantısını etkilediği gibi genel anlamda toplumu da tehdit etmektedir.

İslam ceza hukukunda zina cezası kişinin medeni durumuna göre değişmekte olup zina eden kişi daha önce evlilik yapmamış ise “yüz değnek” şeklinde had cezası uygulanır. Buna karşılık evlenmiş birine uygulanacak ceza recm olarak tayin edilmiştir.⁷¹ Buna göre zina suçu sabit olan kişiye tatbik edilecek cezanın belirlenmesi veya recmden kurtulmak için medeni durumun tespit edilmesi gerekir.

Pozitif hukukun, yürürlüğe girmesinden itibaren zina eylemi suç sayılmasına karşılık sonraki yıllarda yapılan düzenlemelerle suç olmaktan çıkarılmıştır.⁷² Böylece zina eylemi ceza sebebi olmaktan çok boşama sebebi olarak değerlendirilmiştir.⁷³ Bu bağlamda zina eyleminin, fotoğraf, mektup ve suçüstü hali gibi vasıtalarla ispatı boşanma sebebi sayılır. Ancak eşlerden birinin affetmesi ve zaman aşımına uğraması bu sebebin ispat değerini ortadan kaldırır.⁷⁴

⁶⁸ Hukûk-ı Âile Karamânesi (HAK), 1917, md:126; Beşir Gözübenli, “Mefkud” (Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2003), 253-256.

⁶⁹ Şahin, *Zaman Aşımı*, 121.

⁷⁰ TMK “Kişiler Hukuku”, md.33; Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 263-364; Zapata, *Medenî Hukuk*, 216; Kemale Leyla Aslan Bingöl, “Gaipliğin Miras Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 48 (2021), 315-16.

⁷¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Umm* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1410/1990), 5/29; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbüri İbnu'l-Munzir, *el-İsrâf alâ mezâhibi'l-ulemâ*, thk. Ebû Hammâd Sağîr Ahmed b. Muhammed (Birleşik Arap Emirlikleri: Mektebetu'l-Mekketu's-Sekâfiyye, 1425/2004), 5/29; İslâm Fıkıh Akademisi, *Mecelletü mecma'i'l-fikhi'l-islâmî* (Cidde, 1431), 9/2072; İbrahim Çalışkan, “İslam Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti ve Cezası”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 33/1 (1994), 70.

⁷² Resmî Gazete, “Anayasa Mahkemesi Kararı”, *Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü* (13 Mart 1999), 7.

⁷³ TMK “Boşama sebepleri”, md:161; Dilek Özbek, *Aile Davaları Rehberi* (Ankara: Adalet Yayınları, 2020), 194; Aras, *Boşanma Davalarında Yargılama Usulu ve Aile Mahkemeleri*, 167; Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 272; Zapata, *Medenî Hukuk*, 217; Zeynep Şeyma Ceylan, “Yargıtay Kararları Işığında Zina Sebebiyle Boşanmada Manevi Tazminat İstemi”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17/1 (2022), 68.

⁷⁴ Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 272; Aras, *Boşanma Davalarında Yargılama Usulu ve Aile Mahkemeleri*, 166-169; Zapata, *Medenî Hukuk*, 220.

4. Haram Evliliklerin Engellenmesinde İspat Yükümlülüğü

İslam aile hukukunda evlilik teşvik edilmekle birlikte hukuki çerçevesi de belirlenmiştir.⁷⁵ Bu bağlamda geçici ve sürekli evlenme engelleri ortaya konulmuştur.⁷⁶ Haram evliliklerin önlenmesi bakımından ispatın önemini aşağıdaki örnekler açıkça göstermektedir.

i. Evli kadının başka bir erkekle evlenmesi geçici evlenme engelidir. Çünkü Kur'an'da "...evli kadınlar da size haram kılındı."⁷⁷ ayetiyle bu husus açıkça ifade edilmiştir. Buna göre evliliği devam eden bir kadın mevcut evliliği bitip, boşanmaya bağlı iddetini tamamlamadan yeni bir evlilik teşebbüsünde bulursa önceki evliliğiyle hukuki bağının olmadığını ispat etmesi gerekir. Aksi halde yeni evliliği sonlandırılarak araları ayrılır.⁷⁸ İslam hukukunda olduğu gibi pozitif hukukta da eski evliliğe dair hukuki bağın sona erdiğinin ispat edilmesi gerekir. Bu bağlamda medeni kanunun ilgili maddesi "*Yeniden evlenmek isteyen kimse, önceki evliliğinin sona ermiş olduğunu ispat etmek zorundadır.*"⁷⁹ şeklinde düzenlenmiştir.

ii. İslam hukukunun evlenmeye getirdiği kısıtlamalardan biri de dört eşi olan erkeğin beşincisi ile evlenme yasağıdır.⁸⁰ Çünkü Kur'an'da "...beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın."⁸¹ ayetiyle erkeğin evliliği dört kadınla sınırlandırılmıştır. Sünnetteki uygulamada da çok eşli sahabeden evliliğini dört ile sınırlandırması ve diğerlerini boşaması istenmiştir.⁸² Buna göre dört eşi olan biri başka bir evlilik daha yaparsa son evliliği sebebiyle tefrike zorlanır. Sonuç olarak bazı durumlarda dört kadınla evlenmek isteyen erkeğin kaç kadınla evli olduğunu ispatlaması gerekebilir.

iii. Süt emme ve evlilik sebebiyle oluşan akrabalıklar da evlenme engellerindedir. Çünkü bu durumlar Kur'an'da "...sizi emziren anneleriniz, süt bacılarınız, eşlerinizin anneleri. . size haram kılındı."⁸³ ayetiyle açık biçimde yasaklanmıştır. Sünnette de "*Nesep yoluyla evlenmeleri haram olanlar, süt yoluyla da haramdır.*"⁸⁴ hadisi bu hükmü desteklemektedir. Buna göre sürekli evlenme engeli oluşturan süt emme gibi bir durum evlilik öncesinde öğrenildiğinde evliliğe izin verilmemelidir. Pozitif hukukta süt akrabalığı evlenme engeli oluşturmadığından süt kardeşliğin ispatı önem arz etmez. Ancak ikinci evliliklerin yapılmasına mâni olmak için önemlidir. Çünkü TMK'da ikinci evlilikler yasaklanmıştır.⁸⁵

⁷⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî fî tertibi's-şerâî*, 2/268.

⁷⁶ en-Nisâ 4/23; Geçici ve sürekli evlilik engelleri için bkz. Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li talîli'l-Muhtâr*, (Kâhire: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1937), 3/84.

⁷⁷ en-Nisâ 4/24.

⁷⁸ Ebû Zekerîya Muhyiddîn Yahya b. Şerîf en-Nevevî, *el-Mecmû şerhu'l-mühezzeb* (by: Dâru'l-Fikr, ts.), 17/276.

⁷⁹ TMK,md:130; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 86; Akıntürk, *Medeni Hukuk*, 266-67; Zapata, *Medeni Hukuk*, 216.

⁸⁰ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 1/408.

⁸¹ en-Nisâ 4/3.

⁸² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî fî tertibi's-şerâî*, 2/268.

⁸³ en-Nisâ 4/22.

⁸⁴ Buhari, "*Şehâdât*", 7; Muhammed b. İsa et-Tirmizî *el-Câmiu's-sahîh* nşr. Ahmed Muhammed Şakir; Muhammed Fuâd Abdülbâkî; İbrâhim Atve İvâd (Mısır: Matbaatü Mustafâ, 1975), "Radâ", no;1-9; Süleymân b. el-Eşâs es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, nşr. Şuayb el-Arnaûf (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "Nikâh", no;6.

⁸⁵ TMK "Mutlak Butlan", md:145; Akıntürk, *Medeni Hukuk*, 267; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 86; Şakir Berkî, "Türk Medeni Kanununda Evlenmede Mutlak Butlan", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19/1-4 (1962), 204; Sabiha Nur Uludağ, *Evlenmenin Hükümsüzlüğü Sebepleri* (Çankaya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 17.

5. Boşanmadan Sonra İspat Yükümlülüğü

Boşanmadan kaynaklanan miras ve nafaka gibi hakların kazanılması bakımından ispat son derece önemlidir. Şimdi bunları sırasıyla inceleyelim.

5. 1. Mirastan Pay Kazanma

Miras, ölenin geride bıraktığı mal veya menfaat olup vârisin mülkiyetine zaruri olarak giren şeydir.⁸⁶ İslam hukukunda nesep, irs⁸⁷ ve sahih nikâh ölen kişinin mirasına varis olabilme sebeplerinden sayılmıştır. Bunlar arasında evlilik devam ederken eşlerden birinin ölmesi veya ric'î boşamadaki iddet nafakası konumuzla doğrudan ilişkilidir.⁸⁸ “Eğer, hanımlarınız çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocuğunuz yoksa bıraktığınızın dörtte biri hanımlarınızdır.”⁸⁹ ayeti evliliğin geride kalan eşe mirastan pay alma hakkı verdiği açıkça delalet etmektedir. Ölen kişinin daha önceden evlilik bağı ortadan kaldıracak boşama, din değiştirme⁹⁰ veya müsâhere⁹¹ gibi birtakım eylemlerde bulunup bulunmadığının tespiti mirastan hak elde etme bakımından önemlidir. Çünkü kişinin geçici veya sürekli evlenme engeli oluşturan davranışları hayattaki eşin evlilik bağından faydalanarak terekeden miras almasını doğrudan etkiler.⁹²

Mirasta ispat yükümlülüğü evlilik bağının dışında varisin murisini öldürmesi sebebiyle de aranır. Zira İslam’da varisin murisi öldürmesi miras hakkını engelleyen durumlardan sayılmıştır.⁹³ Bu bağlamda Hanefî fakihler, murisini kasten veya hatâen öldüren vârisin mirastan mahrum olacağını savunur. Buna karşılık İmam Mâlik, kasıt ve hata ayırımına giderek hata ile olan katli mirastan mahrumiyet sebebi kabul etmez.⁹⁴ Fakihlerin bu değerlendirmelerine göre murisini öldürmekle itham edilen vârisin, terekeden pay alabilmesi için öncelikle bu şüpheyi üzerinden kaldırması gerekir. Aksi halde mirastan mahrumiyet ve diyetle cezalandırılır. Kan hısımlığıyla vâris olanın murisini öldürmesinde mirastan mahrumiyet söz konusu olduğu gibi eşlerden birinin diğerini öldürmesiyle de mirastan mahrumiyet söz konusudur.⁹⁵

Kur’an’da yer alan “Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder.”⁹⁶ ayetine göre sahih evlilik çocuklara da mirastan pay alma hakkı kazandırır. “Herhangi bir erkek hür veya köle bir kadına zina ederse, doğacak çocuk zina çocuğu olur. Mirasçı olamaz ve ona da mirasçı olunmaz.”⁹⁷ hadisiyle de usul-fürû arasındaki miras ilişkisi sahih nesebe bağlanmıştır. Buna karşılık baba nesebi reddedip varislerden biri nesebi ikrar ederse lehine ikrar yapılan kişinin, nesep ikrarında bulunanın payından hak elde eder. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi babanın nesebi kabul etmemesine karşılık varislerden

⁸⁶ Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, 4/5; Ez-Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 6/229.

⁸⁷ Heyet, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 17/3. Ölen bir kimsenin (mûris) mal varlığının âkibetini düzenleyen kuralları bütününe ifade eder.

⁸⁸ Heyet, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 38/290; Ebu Zehre, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 312; Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 309.

⁸⁹ en-Nisâ 4/12; es-Serahsî, *el-Mebsût*, 9/77.

⁹⁰ Ebû Dâvûd, “Ferâiz”, 10.

⁹¹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 5/41.

⁹² es-Serahsî, *el-Mebsût*, 29/137; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 8/71.

⁹³ Ebû Dâvûd, “Ferâiz”, 10.

⁹⁴ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 30/46-46; Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Ahmed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid* (Beirut: Daru İbn Hazm, 2012), 4/144.

⁹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/152; Heyet, *Mecelletü mecma'i'l-fikhi'l-islâmî*, 9/1362; Hasan Şahin, *İslam Miras Hukukunda İrade Hürriyeti*, (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2022), 180; Sümeyya Akman Köse, *İslam Hukukunda Miras Engelleri* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 40-41.

⁹⁶ en-Nisâ 4/11.

⁹⁷ Ebû Dâvûd, “Ferâiz”, 9.

birinin nesep ikrarında bulunmasının sonuç doğurması yapılan ikrarın sürekli olması ve ikrar edenin nesebinin bilinmemesi gibi şartlara bağlanmıştır.⁹⁸

Pozitif hukuk, mirastan hak elde etme sebeplerini kan hısımlığı, evlilik bağı ve evlat edinme olarak belirlemiştir. Evlat edinme dışındaki diğer sebepler, miras intikalinde İslam hukukuyla benzerlik arz eder. Örneğin İslam hukukunda kadınla erkeğin payları farklıyken pozitif hukuk, payların dağılımında karıyla kocayı eşit görür.⁹⁹ Pozitif hukukun ayrıldığı diğer bir yer de çocuğun miras hakkı için evlilik içinde doğma şartı olmayıp nikah olmadan doğan çocuğa da bu haktan yararlanma hakkı verilmesidir. İslam hukukunda ise çocuğun miras hakkının olması sahih nesebin olmasına bağlıdır. İki hukuk sisteminin ayrıldığı bu sebeplerin yanında benzerliğin olduğu yerlerden biri olarak varisin murisini öldürmesi zikredilebilir. Bu bağlamda varisin, mürisini öldürmesi iki hukuk sisteminde de mirastan mahrumiyet sebebi olarak kabul edilmiştir.¹⁰⁰

5.2. İddet Nafakası Kazanma

Kocanın kadına karşı var olan nafaka yükümlülüğü hayatta olma kaydıyla sınırlıdır. Zira kişinin ölümü sonrası mal vârislerine intikal eder. Dolayısıyla kocanın ölümü nafaka hakkını ortadan kaldırır.¹⁰¹ Ölümle kocanın nafaka yükümlülüğünün ortadan kalkmasına karşılık kadın daha önceden nafaka hakkının olduğunu öne sürer, varisler de bu iddiayı reddederse veya bir yıllık nafakanın peşin ödenmesinden sonra kocanın ölmesi halinde varisler kalan miktarı geri isterlerse ihtilafın çözümünde hangi yolun takip edileceği fıkîh bilginlerince tartışılmıştır. İspat bağlamında kadın nafaka hakkının hâkim tarafından hükmedildiğine delil getirirse ölüm sonrası bir aylık nafaka hakkı elde eder. Bir ayın dolmasında ise bu hak ortadan kalkar.¹⁰² Kocanın ölümünden önce bir yıllık nafaka peşin ödenip koca öldüğünde varislerle kadın arasında ihtilaf yaşanırsa bu ihtilaf şöyle giderilebilir. Kadın anlaşmazlığı mahkemeye taşıdığına İmam Muhammed'e(ö. 189/805) göre nafakanın geri kalan kısmı varislere iade edilir.¹⁰³ Hanefîlerin çoğunluğu ile İmam Şâfiî'ye göre varisler için nafakanın geri kalanını isteme hakkı olmaz. Zira hâkimin kararıyla nafaka borç olarak kocanın zimmetinde kalır.¹⁰⁴

Hamile kadının kocasının ölümü sonrasında nafaka konusunda varislerle ihtilaf edildiğinde eşin nafaka hakkının olup olmayacağı İslam bilginlerince tartışılmış olup şu görüşler ortaya çıkmıştır:

⁹⁸ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 30/71; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertibi's-şerâi*, 7/230.

⁹⁹ Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 335; Şakir Berki, "Türk Medenî Kanununda Karı Kocanın Mirasçılığı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21/1 (1964), 315; Gökçe Canarslan, "743 Sayılı Kanundan Günümüze Sağ Kalan Eşin Mirasçılığı", *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 5/6 (2015), 34.

¹⁰⁰ TMK "Mirasçılıktan Çıkarma", md:510-278; Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 351.

¹⁰¹ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *Muhtasarü'l-kudûrî fi'l fikhî'l-hanefî*, thk. Kâmil Muhammed Muhammed 'Uveyda (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997), 172; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-talîli'l-muhtâr*, 4/5-7; Ebû Bekir Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs, *Âhkâmü'l-Kur'ân*, thk. Abdu's-Selâm Muhammed Alî Şâhîn (Beyrut; Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/501.

¹⁰² Kudûrî, *Muhtasarü'l-kudûrî fi'l fikhî'l-hanefî* 78; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/288.

¹⁰³ Kudûrî, *Muhtasarü'l-kudûrî fi'l fikhî'l-hanefî*, 173; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/88; Bedruddîn el-Aynî, *el-Binâye şerhu'l-hidâye*, 4/394.

¹⁰⁴ Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/288; Ebû Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Bâbertî, *el-İnâye fi şerhi'l-hidâye* (Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1489/1970), 4/394; Bedruddîn el-Aynî, *el-Binâye şerhu'l-hidâye*, 5/676; İbn'ül-Hümâm, *Fethü'l-kadîr*, 4/394.

i. Ölümle erkeğin üzerinden nafaka sorumluluğu düşüp miras varislere intikal eder. Kadın da iddet içinde varislerden olduğundan ayrıca mirastan kadına nafaka hakkı ayrılmaz.¹⁰⁵

ii. İlk görüşün aksine “Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin”¹⁰⁶ ayetinin kapsamını daha geniş tutan İslam hukukçularına göre, hamileyken kocası ölen kadın doğuma kadar nafaka hakkını kullanır.¹⁰⁷

Pozitif hukukta da boşama sonrası nafaka hükümleri, “Boşanma veya ayrılık davası açılınca hâkim, davanın devamı süresince gerekli olan, özellikle eşlerin barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri re’sen alır.”¹⁰⁸ şeklinde düzenlenmiştir. Buna göre hâkim boşanma sürecinde kadın ve çocuklara tedbir nafakası bağlar. Bunun için boşanma sürecinin başlaması yeterli olup kadından ayrıca ispat istenmez. Taraflardan birinin ölüp nafakanın da irat¹⁰⁹ şeklinde ödenmesi kararlaştırılmışsa bu durumda borç kendiliğinden düşeceğinden varislerin ayrıca nafaka borçlarının olmayacağına dair ispat istenmez. Buna karşılık nafaka toptan ödenmiş veya ödenecek miktar belirlenip taksitlere bölünmüşse kadının ispat sorumluluğu doğar.¹¹⁰ Kadının hak talebi için ispatla yükümlü olması İmam Şâfiî’nin görüşüyle uyusmaktadır. Yani hâkimin nafaka kararından sonra kocanın ölmesi halinde nafakanın kocanın zimmetinde borç olarak kalması hükmüyle benzerlik arz eder. Buna göre kadın, ispat aracılığıyla önceden kesinleşen nafaka hakkını elde eder.

Sonuç

Çalışmada nişandan boşanmaya evlilik sürecinde ispatın önemiyle ilgili olarak şu bulgulara ulaşılmıştır:

1. Klasik dönemde maddi zararın giderilmesi amacıyla nişanın bozulmasında hediyelerin iadesi yeterli görülmüş manevi tazminat gündeme gelmemiştir. Buna karşılık son dönemde pozitif hukukun da etkisiyle haksız gerekçeyle nişanı bozan tarafın maddi tazminatın yanı sıra manevî tazminat da ödemesi gerektiği fikri öne çıkmıştır.

2. İslam hukukunda vahiy döneminden itibaren günümüze kadar evliliklerin gizlenmeyip ilan edilmesi için dönemin şartlarına göre birtakım tedbirler alınmıştır. Örneğin asr-ı saadette ilan ve şahitlerle evlilikler hukuki teminat altına alınırken ilerleyen süreçte bu uygulamaya tescil zorunluluğu da getirilerek tarafların hak ve sorumlulukları yasal teminat altına alınmıştır. Pozitif hukukta da tescil zorunluluğu aynen kabul edilmiştir.

3. İslam hukukunda mehir, evlilikten doğan mâlî bir haktır. Kazanılan bu hakkın elde edilmesinde sahih evlilik, halvet-i sahîha veya zifaf şart olup bunun ispat edilmesi gerekir. Zira fasit ve bâtil evliliklerde olduğu gibi mehir hakkı doğuran durumların ispat edilememesi

¹⁰⁵ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdi el-Hacrî el-Mısri et-Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur’ân* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1995), 2/262; Halil İbrahim Acar, “İddet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2000), 467-68.

¹⁰⁶ et-Talak, 65/6.

¹⁰⁷Ebu’l-Fazl Bekr b. Muhammed b. el-Ala el-Basrî el-Mâlikî el-Kuşeyrî, *Ahkâmü'l-Kur’ân* (Birleşik Arap Emirlikleri, 2016),1/245; Acar, “İddet”, 267-68.

¹⁰⁸ TMK, “Geçici önlemler”, md:169; Akıntürk, *Medenî Hukuk*, 277; Zapata, *Medenî Hukuk*, 244; Cüneyt Pekmez, “Tedbir Nafakasına İlişkin Güncel Yargıtay Kararlarının İncelenmesi”, *Aile Hukukunda Güncel Gelişmeler Sempozyumu* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021), 144-45.

¹⁰⁹ Aras, *Boşanma Davalarında Yargılama Usulu ve Aile Mahkemeleri*, 310.

¹¹⁰ Oğuzhan Yazıcı, “Nafakanın Kaldırılması ve Azaltılması”, *İstanbul Anadolu Hukuk Bürosu* (10 Şubat 2023); Oğuz Ersöz, “Yoksulluk Nafakasının Sona Ermesi” (4. Uluslararası Hukuk Sempozyumu, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, 2018), 474-77-78-92.

ekonomik hakların kaybedilmesine neden olabilir. Pozitif Hukukta da 1959 tarihli Yargıtay içtihat birleştirme kararıyla mihrî kazanılan bir hak olarak tanımlanmıştır.

4. İslam hukuku nesep hakkı ve nafaka sorumluluğu gibi evlilikten doğan hak ve sorumlulukları sahih evliliğe bağlamış, ihtilafî durumlarda ispat yükünü iddia sahibine yüklemiştir. Pozitif hukuk, nafaka konusunda eşlere ortak sorumluluk yüklemesiyle ve soy bağının tanınmasında sahih evliliği şart koşmamasıyla İslam hukukundan ayrılır.

5. İslam hukukunda kaybolan veya yaşayıp yaşamadığı belirlenemeyen kişilerin evliliğinin hükmü ispatla kararlaştırılır. Buna göre son dönemlerde hayatta olduğu ispatlanamayan kocanın hükmen öldüğüne mahkemelerce karar verilerek yasal sürenin bitiminde eşinden ayrılıp yeni evlilik yapabilmesine izin verilir.

6. Zina suçunun cezasının tespitinde, nikâhsız birlikteliklerin engellenmesinde, geçici veya sürekli evlenme engeli olan durumların belirlenmesinde nikahın ispatı önemlidir.

7. Boşanma sonrasında iddet nafakası ve miras gibi hakların tespitinde ispat belirleyici rol üstlenmiştir. Zira ölüm veya boşanma sebebiyle nikahın sona erdiği hallerde kadın, boşamanın şekli ve ölümün iddet içinde olmasına göre mali haklardan yararlanır. İhtilaf halinde ispata göre haklardan istifade edilip edilemeyeceğine karar verilir. Pozitif hukukta boşanmadan kaynaklanan nafaka hakkı nafakayı düşüren sebeplerin ortaya çıkmasına kadar sürdürülebilir. Nafakayı düşüren sebepleri ispat ederse bu yükümlülük kocadan kalkar.

Kaynakça

- Acar, Halil İbrahim. “İddet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 21. İstanbul: TDV, 2000, 466-471
- Acar, Halil İbrahim, “İslam Hukuku Açısından Nişanlanma”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2005), 71-94.
- Akıntürk, Turgut. *Medenî Hukuk*, İstanbul: Beta Yayınları, 2017.
- Aras, Bahaddin. *Boşanma Davalarında Yargılama Usulu ve Aile Mahkemeleri*. Ankara: Adalet Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-Sanânî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahmân el-Azamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403.
- Abdülhamîd, Muhammed Muhyiddîn, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, İstanbul: Matbaatü'l-İrşâd, 2021.
- Bâbertî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *el-Înâye fî şerhi'l-Hidâye*. 10 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1489/1970.
- Bedruddîn el-Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed. *el-Binâye şerhu'l-Hidâye*, 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1420/2000.
- Berki, Şakir, “Türk Medeni Kanununda Evlenmede Mutlak Butlan”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19/1-4 (1962), 201-231.
- Berki, Şakir “Türk Medeni Kanununda Karı Kocanın Mirasçılığı”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21/1 (1964), 309-342.
- Bilmen, Ömer Nasûhî, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınları, 1976.
- Bingöl, Kemale Leyla Aslan. “Gaipliğin Miras Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 48 (2021), 313-334.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Alî er-Râzî. *Âhkâmu'l-Kur'ân*. thk. Abdu's-Selâm Muhammed Alî Şâhîn. 3 Cilt. Beyrut; Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz. *el-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbaa*. 5 Cilt. Lübnan; Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Ceylan, Zeynep Şeyma. “Yargıtay Kararları Işığında Zina Sebebiyle Boşanmada Manevi Tazminat İstemi” 17/1 (2022), 49-94.
- Çalışkan, İbrahim. “İslam Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti ve Cezası”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33/1 (1994), 61-100.
- Çiğdem, Recep. *Mukayeseli Medeni Hukuk*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.
- Çitak, Burçak. *Eşler Arasında Nafaka Yükümlülüğü*. İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe, *Hâşiye ale's-Şerhi'l-Kebîr*. 4 Cilt. Dâru'l-Fikr, ts.
- Dirik, Mehmet. “İslâm Hukuku Açısından Nişanı Bozma Tazminatı”. *Mîzânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 13 (2021), 107-137
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eşâs es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. nşr. Şuayb el-Arnaût. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. Riyad: Dâru Taybe, 2002.

- Ebu Zehre. Muhammed *el-Ahvâlü 'ş-Şahsiyye*. Suriye: Dâ'ru'l-Fikr, 1950.
- Ergüne, Mehmet Serkan. "Nişanın Bozulmasında Maddî Tazminat". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 72 (2016), 257-771.
- Ersöz, Oğuz. "Yoksulluk Nafakasının Sona Ermesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 12 (2018), 463-504.
- Gökçe Canarlan. "743 Sayılı Kanundan Günümüze Sağ kalan Eşin Mirasçılığı". *Electronic Journal of Vocational Colleges* 5/6 (2015), 30-39.
- Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin. "İslam Hukukunda Mehir". *Mehir Dergisi*, 2 (1998), 23-25
- Gözübenli, Beşir, "Mefkud", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara: TDV Yayınları, 2003, 253-56.
- Heyet, *el-Fetâva 'l-Hindiyeye*. 6 Cilt. Bulak: Matbaatu'l-Kubrâ el-Emîriyye, 2. Basım, 1310.
- Heyet, *el-Mevsûatu 'l-Fikhiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Dâru's Selâsil, 1980.
- Heyet. *Mecelletü Mecma 'i'l-fikhi 'l-İslâmî*. 40 Cilt. Cidde, 1431.
- İbn Arabî, Ebu'l-Fazl Bekr b. Muhammed b. el-Ala el-Basrî el-Mâlikî el-Kuşeyrî. *Ahkâmü'l-Kur'an*. 2 Cilt. Birleşik Arap Emirlikleri, 2016.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe Abdullâh b. el-Absî. *el-Kitâbu 'l-Musannef fi 'l-Ehâdis ve 'l-Âsâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebu'r-Rüşd, 1409.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi 'l-fakir*. 10 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1970.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâif ed-Dimaşkî el-Hanbelî. *et-Turuku 'l-Hukmiyye fi's-Siyâseti 'ş-Şeriyeye*. thk. Nâyif b. Ahmed el-Hamd. 2 Cilt. Mekke: y.y., 1428.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Mektebetü'l-Kâhire, 1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muḥammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen İbn Mâce*. nşr. Muḥammed Fuâd Abdülbâkî. Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye, 2010.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî Rûveyfî. *Lisânü 'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdır, ts.
- İbn Nuceym, Zeynuddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dakâik*. 8 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1422/2002.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed. *Bidâyetü 'l-Müctehid*. 4 Cilt. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2012.
- İbnu'l-Munzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbü'rî. *el-İşrâf alâ Mezâhibi 'l-Ulemâ*. thk. Ebû Hammâd Sağîr Ahmed b. Muhammed. 10 Cilt. Birleşik Arap Emirlikleri: Mektebetü'l-Mekketu's-Sekâfiyye, 1425/2004.
- Karâfî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs, *ez-Zahîre*. thk. Muhammed Haccî. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994.
- Karaman, Hayrettin. *Mukâyeseli İslam Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1996.
- Kâsânî, Ebû Bekir b. Mesûd, *Bedâiu's-Sanâ'i fi tertibi 'ş-şerâi*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.
- Komisyon. TBK, Türk Borçlar Kanunu. *Türk Borçlar Kanunu* 6098 (11 Ocak 2011).

- Köse, Saffet. “Nikah Hak ve Değer Bağlamında Fıkhî Analiz”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017), 9-44.
- Kudûrî, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed, *Muhtasaru'l-Kudûrî fi'l-fıkhî'l-Hanefî*. thk. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyda, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Kutoğlu, Tuğba. “Türk Mevzuatında ve İçtihatlarında Babalık Hükümü”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12 (2010), 945-982.
- Lecnetü'l- Ulemâ, *Mecelletü'l-Ahkâm*. Karaçi: Nur Muhammed, ts.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî. *el-Muvatta (Rivâyetu Ebî Musab)*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf, Mahmûd Halîl. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1412.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Basrî, *el-Hâvî'l-Kebîr fi Fıkhî Mezhebi'l-İmâmî-Şâfiî ve huve Şerhu Muhtasari'l-Müzenî*. thk. eş-Şeyh Alî Muhammed Meûd eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419-1999.
- Merğînânî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ebûbekr el-Fergânî *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mubtedî*. thk. Tallâl Yûsuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Mevsilî, Ebu'l-Fadl Abdullâh b. Mahmûd el-Hanefî, *el-İhtiyâr li-talîli'l-Muhtâr*. thk. Abdullatîf Muhammed Abdurrahmân. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddîn Yahya b. Şerîf , *el-Mecmû şerhu'l-Mühezzeb*, 23 Cilt. Dâru'l-Fıkr, ts.
- Özbek, Dilek. *Aile Davaları Rehberi*. Ankara: Adalet Yayınları, 2020.
- Öztürkoğlu, Sema. *İslam Hukukuna Göre Gizli Nikah Sebepleri ve Sonuçları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Pekmez, Cüneyt. “Tedbir Nafakasına İlişkin Güncel Yargıtay Kararlarının İncelenmesi”. *Aile Hukukunda Güncel Gelişmeler Sempozyumu*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7 (2021), 141-160.
- Resmî Gazete. “Anayasa Mahkemesi Kararı”. *Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü* (13 Mart 1999), 7.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvene*. 4 Cilt. Dâru'l-Kütübi'l- İlmiyye, 1994.
- Sağlam, Hadi. “İslam hukukunda mehir evlilik sigortası mıdır?” *Universal Journal of Theology*, 1 (2016), 1-19.
- Smerkandî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed Ebû Bekr. *Tuhfetü'l-Fukahâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Sümeyya Akman Köse. *İslam Hukukunda Miras Engelleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Şengül, Eda Şahin. “Yargıtay Kararları Işığında Nişanın Bozulmasında Manevi Tazminat”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (2021), 520-38.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, *el-Umm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1410/1990.
- Şahin, Osman. *İslam Hukukunda Zaman Aşımı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Şahin, Hasan. *İslam Miras Hukukunda İrade Hürriyeti*, Ankara: Sonçağ Yayınları, 2022.

- Şeybânî, Ebû Abdullâh Muhammed b. el-Hasen, *el-Asl*. thk. Muhammed Boynukalın. 12 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.
- Şirbînî, Şemsed-Dîn Muhammed b. Ahmed eş-Şâfî Hatîb, Muğnî'l-Muhtâc ilâ Marifeti Meânî elfâzi'l-Minhâc. 6 Cilt. b.y: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415, 1994.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mucemu'l-Evsat*. thk. Târik b. İvadullâh b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Haremeyn, ts.
- Taşbas, Mustafa Başar. *Evlenmenin Şartları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Tehânevî, Muhammed Alâ b. Ali b. Muhammed Hâmid b. Muhammed *Keşşâfu Istilâhâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm*. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1996.
- Tahâvî Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1995.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *es-Sunen*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998.
- Türkmen, Ahmet. “Yargıtay’ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22/2 (2020), 541-76.
- Türk Medeni Kanunu (Kanun No. 4721). Evlenme Başvurusu ve Töreni, (22 Kasım 2001).
- Uludağ, Sabiha Nur. *Evlenmenin Hükümsüzlüğü Sebepleri*. Çankaya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Uyanık, Mehmet Zeki. “İslam Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 57-87.
- Yazıcı, Samet. *Evlilik Birliğinin Korunmasına Yönelik Hâkim Tarafından Alınacak Önlemler*. Ankara: Ankara Üni Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yazıcı, Oğuzhan. “Nafakanın Kaldırılması ve Azaltılması”. *İstanbul Anadolu Hukuk Bürosu* (10 Şubat 2023).
- Zapata, Tan Tahsin. *Medenî Hukuk*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2018.
- Zeydan, Abdü'l-Kerim. *el-Mufassal fî Ahkâmi'l-Mer'e ve Beyti'l-Müslim fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*. 11 Cilt. Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- Zeylâî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mîhçen b. Yûnus *Tebyînü'l-hakâ'ik Şerhu Kenzü'd-Dekâik*. Kâhire: el-Matbaatü'l-Kübra el-Emîriyye, 1895.
- Zühaylî, Mustafa Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*. 10 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 2011.

